

Управління державними правами на об'єкти інтелектуальної власності як напрям інституційного проектування правової економіки в Україні

ovsiyenko@rambler.ru

Одним з важливих напрямів розбудови правової економіки в Україні є охорона та захист прав інтелектуальної власності, а також забезпечення їх реалізації у процесі залучення інтелектуальної власності до господарського обігу. Особливої актуальності ці завдання набувають під час управління правами на об'єкти інтелектуальної власності, які створені: а) за рахунок державного бюджету; б) на підприємствах, що перебувають у державній власності, або акціонером яких є держава. Це пов'язано, насамперед, з невизначеністю кінцевого бенефіціару економічного ефекту від використання об'єктів інтелектуальної власності. Брак правових стандартів у цій сфері не дозволяє суспільству динамічно розвиватися, зумовлює взаємну недовіру між суспільством, владою та бізнесом, підриває підґрунтя реальної рівноправності та свобод суб'єктів економічної діяльності.

Управління правами на об'єкти інтелектуальної власності, які створені за рахунок державного бюджету. Комерціалізація прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені за рахунок державних коштів, значною мірою ускладнена. Адже виникає питання, хто є суб'єктом таких прав – безпосередній розробник (працівник); організація, у якій він працює і яка отримала від держави кошти на виконання цього замовлення; держава, яка надала фінансування; суспільство у цілому як колектив платників податків. Відповідно існує декілька моделей розподілу прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені за рахунок державного бюджету, кожна з яких має свої переваги та недоліки. При цьому розподіл доходів від використання об'єктів інтелектуальної власності може здійснюватися двома способами:

- встановлення державою фіксованої норми розподілу роялті для державних НДІ та університетів;

- встановлення «рамкових» правил, згідно з якими організації самі визначають конкретні пропорції та суми платежів. Цей підхід є більш гнучким, оскільки дає організаціям, які здійснюють розробки, швидше пристосовуватися до вимог промисловості та максимально враховувати інтереси власних працівників.

Досить перспективною вважається американська модель, заснована на Угодах про сумісні наукові дослідження і розробки (Cooperative Research and Development Agreement – CRADA). Виконавцями робіт у CRADA є лабораторії, що належать федеральному уряду, іноді до робіт долучаються дослідницькі університети, обов'язковими фінансовими партнерами виступають приватні фірми. Механізм виплати винагороди в межах CRADA дозволяє збалансувати інтереси учасників угоди: спочатку свою частку отримує працівник-автор, потім – лабораторія, де він працює, а в останню чергу – держава. Глава лабораторії повинен виплатити автору певну винагороду та надалі щороку виплачувати процент від надходжень за використання розробки. Решта доходів може використовуватися на реінвестування у дослідження і розробки. Якщо сума ліцензійних платежів перевищить встановлений державою відсоток від річного бюджету лабораторії, надлишки надходять у федеральний бюджет. Сума перевищення ділиться між лабораторією і казначейством у визначеній державою пропорції.

Управління правами на об'єкти інтелектуальної власності, які створені на підприємствах, що перебувають у державній власності, або акціонером яких є держава, передбачає розв'язання двох важливих завдань:

- по-перше, необхідно здійснити розподіл прав між автором-виконавцем та підприємством, де він працює, а також визначити порядок розподілу фінансових потоків. Як правило, це здійснюється у трудовому договорі, колективній угоді або шляхом укладання господарсько-правових договорів. Слід пам'ятати, що підприємство зацікавлено у працівниках, здатних створювати нові інтелектуальні продукти, тому для них можуть передбачатися спеціальні заходи стимулювання;

- по-друге, об'єкти інтелектуальної власності необхідно оцінити та поставити на баланс підприємства. Врахування їх вартості дозволяє набути більш точного уявлення про вартість підприємства та перспективи його капіталізації, що важливо для пошуку потенційних інвесторів, а також під час приватизації. Крім того, постановка на баланс об'єктів інтелектуальної власності унеможлиблює заниження ціни на вітчизняну високотехнологічну промислову продукцію на світових ринках.

Для України специфічним завданням у цій сфері є додержання національних інтересів під час приватизації. Зокрема, закріплення прав держави на об'єкти інтелектуальної власності є гарантією збереження контролю над вітчизняними провідними технологічними розробками внаслідок придбання іноземними інвесторами контрольних пакетів акцій промислових підприємств, які виробляють високотехнологічну продукцію.

Таким чином серед важливих напрямів інституційного проектування правової економіки можна виділити такі. По-перше, чітку специфікацію прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені за участю держави, з обов'язковим нормативним закріпленням. По-друге, інституціоналізацію механізму розподілу фінансових потоків, які утворюються в результаті використання прав на об'єкти інтелектуальної власності. При цьому надзвичайно можливо знайти баланс між економічними інтересами автора-виконавця, державної організації або підприємства, де він працює, та суспільства. З одного боку, це унеможливить приховування винаходів, ускладнить тіньові шляхи їх реалізації. З другого боку, дозволить підвищити ефективність управління правами на об'єкти інтелектуальної власності, сприятиме виведенню на ринок університетів, стимулюватиме створення інфраструктури з охорони, передачі та комерціалізації технологій.